

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó

összes megkeresések **Karai Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Egyházi állapotunk megtekintése.

(Árnyképek.)

II.

3. Állapotunkra pillantván, még egy másik vonás is elénk sötétlik, mint kéklő egen a borúlat, t. i. a *tudományos theologiai irodalom iránti közönyösség*. Oda jutottunk, hogy majdnem lehetetlen e téren a virágzás mai nap. A hol a test gyenge, a gyomor is nehezen emészt, így nem erősödhetik. Még olvasni sincs kedv, idő, képesség, igen sok helyen a mód is hiányzik. Társulási úton próbálunk tenni és adni valamit. Az alkotás és tömörülés hiánya miatt így is csak lassan vánszorgunk a cél felé. Lap-irodalmunk teng-leng, az erők ott találkozhatnak. Sok író hallgat, leteszi tollát a vallás-irodalom mezején, olvasni akaró és könyvvásárló nem háborgatja őket. Az utolsó magyaros hittan Tóth Ferenc (1804) és Somosi Jánossal (1836) zárul. A kort mozgató nagy theologiai, philosophiai, exegetikai, apologetikai vagy egyházjogi tudományos vállalatok, mozgalmak, eszmék érintetlenül hagynak, teljes érdektelenség a magas kérdések iránt... egy-két lélek szemléli azokat a külföldi közlönyök szemüvegén. Pedig a reformációnak lényege szerint tudományyal is kell táplálkozni. Nem volt ez mindig így nálunk. Európai látkör s a tudományos világgal érintkezés személyes is volt egykoron. most ritkaságszámba megy.

A debreceni ref. anyaegyház helyettesítette nálunk a legszomorúbb időben a bibliatársaságot, a múlt században négyszer nyomatta ki az új szövetséget. 1749 aug. 1. jelentetett be az egyháztanácsnak, hogy kinyomult az új testamentom, az árát ő állapította meg 3 máriásban (51 kr). A 2-ik kiadás átnézésével Varjas és Sinai tanárokat bízta meg (1767). A külföldön szorult és lezárolt Komáromi Csipkés-féle bibliákat csak 1789-ben hozathatta haza a debreceni egyház

IX ládában 1069 példányt Varsón, Podgaricán és Eperjesen át; egy része a porosz követ lakásán volt elrejtve. A haza szállítás 708 forintba került. Ma, 100 év múlva, egy bibliát sem nyomtatunk a magunk erején, csak nézzük némán, mint sürgölődnek mások a mi érdekünkben, t. i. az angol és skót bibliatársaságok. Ne gondoljuk, hogy az nekik nagy áldozatok nélkül esik meg, a skót nemzeti bibliatársaság (melynek fő intézője Budapesten a derék dr. Moody András) a nagy bibliát nekünk 2 frt 50 krért árulja, saját emberei által hordoztatja, holott maga minden példányért 3 frt 70 krt fizet, a hiányzó túl árt önmaga fizeti önkéntes adakozásokból. Ment-e hozzájuk tőlünk egy elismerő szó? * Nincs tudomásom róla, pedig a hála nagykorúaknál keresztyén erény!

Gyengeségünk oka a szegénység, hangoztatja

* Hogy nem ment, — az elég szegény reánk nézve. Ez is jellemez bennünket. A mi azonban egy esetleges *magyar bibliatársulat* eszméjét illeti, megbocsát nekünk a mi tudós és szeretett professorunk, ha úgy gondolkozunk, hogy e téren a nemes versenyt az angol bibliaterjesztő társasággal immár mi fel nem vehetjük. Nem vehették azt fel még a korábban és nagyobb nemzetek kebelében keletkezett társulatok sem. Ime egy rövid áttekintés. Épen abban az esztendőben, a mikor a világhírű skót bibliaterjesztő társaság megalakul, — tehát 1804-ben — hasonló mozgalom indul meg a helvét alpesek tövében is s egész csendben megszületik *Baselben* egy hasonló társaság, mely bár a kontinensen a leghatalmasabb, — de azért úgy eszközeire, mint hatására nézve amannak messze a háta megett maradt. Ezt követi 1812-ben a *stuttgarti* „királyi szabadalmazott bibliatársaság”, aztán 1814-ben a *petersburgi*, ugyanakkor a *berlini*, később a *kölni*, *hannoveri*, *wuppertali* stb. ikertársaságok s még 24 más társaság magában Németországban, mind a haldokló század 2-ik évtizedében: de mindezek nem versenyezhetnek a hatalmas skót társasággal; mert bibliát olyan *olesón* egy sem adhat, mint a londoni depó! Mi még kevésbé adhatnánk. De ez nem baj! Vagy legalább is nem olyan nagy baj, mint az itt festett árnyképek egyéb része. Ad nekünk a brit társaság bibliát saját nyelvünkre fordítva készségesen és kényelmesen: csak az legyen, a ki vegye és olvassa! Hanem igenis, mert magát az eszmét szépen tartjuk: az volna a kívánatos, hogy ha már az áldozatok terhe viselése alól e címen felmentettek bennünket a jó angolok: hát erőnket *más intézmények megteremtésére fordítsuk!* Igaza van Balogh F.-nek! Elszalasztottuk az ezredéves nagy ünnepet! Meg kellett volna teremtenünk ekkor Debrecenben p. o. a kálvinista egyetemet! Schiller szerint egy elszalasztott pillanatot egy örökkévalóság sem adhat vissza! És hány ilyen intézmény várna még közöttünk a pünköshti Szentlélekre! Szerk.

mindenki. Ebbe takaródzunk. Sok igaz van ez állításban. De nem a főök. Vannak szegényebb és kisebb egyházak, és többet tudnak tenni, mert több bennök a hit, a buzgóság, a tudat. A múlt századokban sem voltunk gazdagabbak, és oly tüneményekkel, tényekkel találkozunk, mik ma majdnem lehetetlenek. Ha az egy szükséges dolog hiányzik, a gazdagság sem pótolja azt ki. Igazoljuk ezt történelmileg.

A fényes anglikán egyház dús, mint nálunk a római katolikus, és a múlt század első felében álomkórban szendergett, holt vala, meddő minden téren, az evangéliom ereje még a vezérekben is alvószem volt. A mit a szószéken hirdettek, az életben nem érvényesítették. Akkor tizezer papja volt a magas angol egyháznak, de bennök az íge ereje meg nem testesült. Állandó alkotás nem maradt fenn azon korból; egyházi beszédek merő erkölcsi értekezések valának, senkit nem térítettek meg, divatból és szokásból hallgatták némelyek, mások elmaradtak, a templomok megüresedtek. III. György uralkodása kezdetén Blackstone jogász Londonban meghallgatott minden nevezetes hitszónokot, úgy ítélte: alig talált több keresztyénséget nálok, mint Ciceróban. Dr. Watts is így ítélte koráról, az élő vallás egyetemes lehanyaglását tapasztalta. A püspökök, érsekek többsége igen elvilágiasult, helyzetéhez képtelen vala. Cornwallis érsek bálakat rendezett rezidenciája termeiben, maga a király figyelmeztette őt, hogy hajdan az a palota más foglalkozások színhelye volt. A parochialis papság hasonlónak lett fejeihez, világiaskodott, Krisztus

ügyével nem sokat törődött, gazdálkodott, vadászott, mulatott, játszott, ritkán predikált gyéren látogatott padok előtt. Imé a gazdag papság képe a múlt század közepéig. Megírta e kor rajzát alaposan és bőven Ryle János 1869-ben 432 lapnyi terjedelmű művében (lásd ismertetését Révész: Figyelmező 1870. évi 560. l.), ez író némely műve 2 millió példányban kerengett; érdemeiért később (1880) anglikán püspökké választott. A szerző szigorú kálvinista tudós s mintaképe a papságnak. Vagyon és gazdagság egymaga még nem biztosítja az egyház élő, ható voltát. A gazdag római egyház a XV-ik században odasülyedt, hogy a tudomány is elhagyta, s az egyszerű bányász- és pásztor-család fiai, az élő keresztyénség megszemélyesítői, az evangéliommal szívökben és kezökben hozták vissza az életet a megdermedt egyházba, létrehozták a hitújítást. Medicis János herceg (X. Leo) a Szent Péter temploma márvány köveire fordítá minden erejét, építészetre, szobrászokra, festészekre támaszkodott. A noyoni ügyvéd fia (Kálvin) minden fényűzést mellőzve, a láthatatlan egyházat építé a hit, tudomány és jellem gránitnál erősb lelki eszközeivel.

Anglia felebredt álom karjából: egyszerű predikátorok, Whitefield, Wesley és számos társai voltak az ébresztők. Az élet életet szült. Toplady Ágoston (meghalt 1778) a himnuszok lantján az anglikán egyházban is megzendíté a XVI-ik századi hűrt; újjászületett minden, következtek a nagy alkotások, melyeknek egyik gyöngye az angol bibliatársaság, a számos missiók, az ön-

TÁRCA.

Megnyitó beszéd.

A kollégiumi énekhar alapítói emlékezetére 1899 március hó 5-én rendezett évfordulati ünnepélyen tartotta *dr. Erdős József*, felügyelő professor

Főiskolai énekharunk ifjúsága évről-évre, március hó 5-én felhozza e helyre — hogy meghajtsa — kibontott lobogóját a nagyelkü alapítók emlékezte előtt. És a tisztelet, hódolat s kegyelet eme megnyilatkozása teljesen méltó mind azoknak az elhunyt kegyes alapítóknak a nevéhez, mind magához az ifjúsághoz. Mert, a kik a művelődés oltárára áldozzák kincseiket, avagy csak filléreiket is, a kik a segélyre szoruló gyámolításában örömeiket lelik, főleg kik hazánk, egyházunk és tanügyünk erősítése, emelkedése, gyarapodása érdekében példaadólag tündökölnék, azokat köteles tisztelettel környeizzük, neveiket aranykönyvbe iktatjuk, tetteiket poraikban is áldjuk s érdemeiket hálával emlegetjük. Viszont a fogékony kedélyü, józan ifjúság, sohasem zárkózik el az egyszer felismert igaz érdem méltánylása elől, sőt természeténél fogva lelkesedik, rajong mindazért, a mi nemes, a mi jó, a mi szép. Mostani

egybegyülésünk alkalmával is ekként találkozik itt a lelkesítő múlt és a kegyeletes jelen, a midőn énekharunk nagyobb és kisebb, de erkölcsi szempontból egyaránt értékes alapítványainak letéteményezői, mint letűnt idők alakjai vonulnak el imitt képzeletünk előtt, nem azért, hogy őket üdvkiáltásokkal terheljük — hiszen tetteik mentek az önzés és hiúság látszatától is — de azért, hogy hatásukból buzditást, áldozatkésztséget tanuljunk s nyomdokaikba lépni törekedjünk.

Egyházunk minden erkölcsi és művelődési intézménye ilyen fenkölt gondolkozású, önzetlen, áldozatkész férfiak és nők adományai s alapítványai révén jött létre s így módon állhat fenn és fejlődhetik továbbra is. És utógondolatok nélkül kimondhatjuk, miként mindezen intézményeink gyarapítása szempontjából, a filléres adományoknak épen úgy, mint a fejedelmi alapítványoknak, egyaránt megvan a jelentősége, becse, hatása és missiója. Az oceánok is cseppekben gyülemlenek össze s porszemek alkotják a legmagasabb bércet is; maga a mustármag mily parányi s mindazáltal a belőle fejlődő gyöngye növény lassan-lassan annnyira megerősöbül s kifejlődik, hogy árnyas lombzata számos éneklő madárnak nyújthat enyhet és védelmet. A történelem, a tapasztalat és az élet nyilván igazolják, hogy a szellem-erkölcsi világ terén felmutatható korszakos alkotások, nemkülönben a tökélyesbülésre irányuló törekvések révén

kéntes adakozások oltárai füstöltek, illatoztak, az egyház szellemi hatalommá lett. Minden egyház versenyre kelt Krisztus dicsősége előmozdítására. Feltámadás reggele váltá fel az alkonyatot. A mennyei hangú tárogató az Evangéliom szózata volt.

Épen jókor, az ébredés pezsgése idejében érkeztek Anglia első püspökéhez, Harring Tamáshoz 1753-ban a debreceni kollégium két végzett jeles tanulója, Veszprémi végzett senior és Kalmár, hozva magukkal a debreceni egyháztanács megható kérő levelét, hogy a Mária Terézia kormánya által koldusbotra juttatott főiskolát mentse meg a végenyészetbe döntésből. Atyai gonddal vette védszárnyai alá a kérelmet, elől menése után, maga bocsátván ki az adakozásra hívó szót a primás, minden püspök s az ősi anglikán egyetemek szép összeget írtak alá. Ez angol alapítvány az angol egyház alapítványa gyanánt megvan ma is, 30,000 aranyforint tőkéje évenként szolgáltatja a kollégiumnak gyümölcsét. Másért is tenni, másért is élni, a vagyonos a szegényebbet segítse... az élő és ébredő egyház ismertető jegye.

Változtassa a Szentlélek örömmé a mi szomorúságunkat! Lépjünk ki a gyengeség burkából, ébredjünk öntudatos életre! Keltsen fel ingadozó, lankadt állapotunkból Pál efezusi szózata, mely kiragadta szendergéséből a nagy kálvinista anglikán lelkészt, Topladit: kik távol vagyunk a Krisztustól, közel válókká legyünk (Eféz. 2, 12. 13). Az egyházat csak az Evan-

géliom ereje szülheti újjá, mely egyesekben élő, mozgató hatalommá válik. Akkor az árnykép fényképpé változik át.

Debrecenben, 1899 febr. 25.

Balogh Ferenc,
hittanár.

TANÜGY.

Állam. Egyház. Iskola. Teendőkink.

„Οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἐγὼ οὐκ εἰμι ἐκ τοῦ κόσμου. οὐκ ἐρωτῶ ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ. ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσὶ, καθὼς ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰμι. ἀγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθεια ἐστίν.“¹ Jézus.

Az erkölcsi törvények s a velök összefonódó természeti törvények senki kedvéért nem változnak meg. A teremtményeknek kell hozzájuk alkalmazkodni. Az alkalmazkodás élet, a nem alkalmazkodás halál. Ép ezért nem felesleges néha e törvények mélyéig is lebocsátkoznunk életünk fejlődésének kutatásánál. Az egyház, mint organikus lény, szintén alá van vetve ama törvényeknek, azért életét azokhoz kell mérnie. Ilyen méréseket szándékozom tenni, midőn tárgyam felől elmémdom nézetemet. E szerint nem törekedtem kerek compositiora, külső-belső szerkesztésre, oratori flosculusokra, föllendülésekre, hanem nézetem lehetőleg teljes és igaz kifejtésére. Azért, ha néhol tán unalmas leszek: légy türelemmel nyájas olvasó és bibliádat vedd elő. Az országgyűlési beszédet vagy tárcaregényt stb. másutt kaphatod meg. Most pedig térjünk a dologra.

¹ In. 17, 14—17.

létrejött művelődési intézmények, egytől-egyig a lángoló buzgóság és munkás áldozatkészség szerény, igénytelen, de folyton csörgedező, kiapadhatatlan forrásból fakadtak.

Hála a jóságos Istennek, e mi főiskolánk a fenkölt gondolkozású, a haza, egyház és emberiség javát szívökön viselő nemes eldődőknek egész sorozatát mutathatja fel buzdító példaként a jelen és jövő nemzedékek előtt. Amaz érdemkoszorúzott ős dicső eleink tudtak építeni, tenni, gyarapítani, mer: volt elvök, volt céljok, volt hitök. Életök valóban a világító, melegítő, termékenyítő s még leáldozásakor is áldást árasztó naphoz vala hasonlatos.

Hadd szolgáljon tehát e mostani együttlétünk is kedvező alkalmul arra nézve, hogy hálás kegyelettel emlékezzünk meg közelebről énekkarunknak egy ily napon elhunyt kegyes jótevőiről, névszerint boldog emlékezetű Nagy József, Vecsei Imre és hitvese Brukner Karolina, továbbá Magyar Gábor és hitvese Kegyes Juliánna, Kádár István, Sinka Sándorné Fráter Ida, Kecskeméthy Lajosné Sipos Margit alapítóinkról, de egyszersmind úgy énekkarunk, mint kollégiumunk történetében megörökített többi nemes lelkű pártfogóinkról, barátainkról is, a kik segélyökkel, adományaikkal, áldozataikkal elősegítették azt a haladást, fejlődést, erősbödést, melyet körülünkben az ének és dal művelése, oktatása, felkarolása az utóbbi évtizedekben nyert s a minek mi szívünk

teljességéből örvendezünk. Szolgáljon példájuk intő, lelkesítő, tette buzdító szózat gyanánt nekünk is, ivadékainknak is, az önzetlen, tudatos áldozatkészség gyakorlására s közvetve az egyház és haza-építés munkájának kötelességszerű teljesítésére!

Te pedig nemes, lelkes, vidám ifjúság! Tanulmányozzad, hogy megértsed a múlt idők nagy alakjainak erényeit, életöknek vezérlő elveit, alkotásaiknak okait, rugóit és szánd el magad, hogy munkálkodol, alkotsz, gyarapítasz Isten dicsőségére s hazánk, egyházunk, nemzetünk javára! Elved legyen: nemesen élni s nemesen élve használni. Ajkaidról soha se fogyjon el az imádandó Istent dicsőítő ének s a szívet lelket vidámító mézédés dal. Énekeidben, dalaidban, miként egész életedben, legyen zavartalan összhang, kellem, céltudatos lelkesedés. Babér övezze halántékedat s szeplőtelen legyen lobogód, miként szíved!

S ha jönnek idők, mikor béborúl felettünk az égbolt, fájdalmas merengő, mélabús elégiák hangjain, viszont ha ismétlen kiderül a láthatár, vig dalok zengő szólamain, de mindig szívből, hiven, igazán, fiaim csak énekeljete!

Az erkölcsi világ törvényeit Jézus kijelentésében fixírozta nekünk, még pedig mindenhen híven Isten világ-oekonomiájához, hisz ép ez vala az Ő küldetése e földön, teljes vala igazsággal és kegyelemmel. Jézus sem egyházi, sem iskolai alkotmányt nem adott nekünk. Ha azonban mégis valami zsinórmértéket akarunk venni tőle: annyit mondhatunk, hogy Ő tanítványait s „az ő beszédek által hívöket“ társaságban akarta látni, „hogy *mindnyájan egy* legyenek“, miképen Ő egy az Atyával.¹ Ez a messiási község az új templom, a melyet Ő harmadnapra épít,² a Péter értelmében,³ Isten háza, a melyben Ő lakik.

Az is igaz, hogy Ő az *egyéni szabadságot*, mint a természet és erkölcs egyik legsarkalatosabb törvényét állította szemünk elébe. E szerint mindenkitől saját magától függ, hogy elfogadja, vagy ne fogadja az evangéliumot, a hívő szót,⁴ higgyen-e annak vagy sem?⁵ A bizalom,⁶ a Jézus szavának igazságáról való meggyőződés⁷: a hit e gyökerei a legegényibb valamik, a mire senkitől sem kell külön engedelmet kérni, a mihez kinek-kinek jussa van s a mit elvenni senkitől nem lehet, míg arról le nem mond önként, a miről mindenki maga felelős és senki más. „A ki hiszen él az“, mondja Jézus.⁸ Valamint senki sem élhet én helyettem: úgy senki sem hihet én helyettem, tehát az egyház sem. Isten a sok hivatalos közül egyénenként válogatja ki a kevés kiválogatni valót⁹ s ezek mind tudják, hogy az ő neveik egyénenként fel vannak írva a mennyben.¹⁰ Ezelőtt egy egész nép volt a választott,¹¹ most már az egyesek.¹² Tehát a Jézusban és a keresztyénség nagy igazságaiban való hit teljesen egyéni dolog, teljesen szabad, független nemzettől, osztályoktól, törvényektől, szokásoktól stb.

Kivált Pál a jézusi egyéni szabadság fejtegetője s legbátrabb védője. A különféle rigidus kultus-szabályok uralmát az emberiség kiskorúságának, szolgaságnak mondja,¹³ a mi nem üdvözít; egyedül a Krisztussal kezdődik az egyén szabadsága, ettől fogva nincsen sem zsidó, sem görög stb.¹⁴ Ez a jézusi szabadság.¹⁵ Ez azon egyéni lelki szabadság, a mely az üdvösség kérdésében nem tűr magán semmi nyomást, kényszert, úgy hogy bár a keresztyén ember is emberi, nemzeti stb. társas viszonyok közt él s mint ilyennek alkalmazkodnia kell a világi szokásokhoz, törvényekhez,¹⁶ — még pedig nem azért, mert azok emberektől származtak, hanem az Urért¹⁷ — azonban úgy kell alkalmazkodnia, hogy az Isten iránti kötelesség és a felsőség iránti kötelesség betöltésében ez utóbbi betöltése amannak nem praejudicial, mert ilyen esetben Istennek kell inkább engedni, mint embernek.¹⁸ Mivel pedig a keresztyén egyének nemcsak a profán világban, hanem egymással is társaságban

élnek — mert Jézus akarata is ez volt, mint láttuk — azért az egyéni szabadság mellé, ennek mintegy korlátja gyanánt adott egy alaptörvényt, a *testvéri szeretetet*. Ez a legnagyobb törvény, a ker. erkölcsi élet közép-pontja, nagyobb még a szabadságnál, még a hitnél is, mert ez által leszünk Isten gyermekei, Ő hozzá hasonlók.¹ Ennek határa nincs.² Ez tartja össze szilárdan a végtelenségig sokféle jellemű egyéneket.³ Ez a keresztyén község fundamentoma.⁴

Ime tehát Jézusnak, a keresztyénségnek alapelvei — saját tanítványai fejtegetéseivel is világosítva, magyarázva — ezek: 1. a *keresztyénség socialis jelenség*, 2. a *keresztyénség fejlődésének rugója: az egyéni szabadság*, 3. *conserválója: a szeretet*. E 3 alapelv az a kovász, a mely a gyarlóságokkal rakott emberi nemet feldicsőíti.

Alkotmányformát azonban Jézus nem adott, alkotmányformát csak a célzatos furfang magyarázhat bele a Jézus szavaiba. És ez eljárással Jézus szintén egyéni szabadságunkat tiszteli, becsüli meg; nem szorítja azt rideg formák közé; nem teszi vallásos társas életünket üvegházi növénynyé, mert jól tudja, hogy a vallásos élet is fejlődik, egyszer egy, másszor más eszme domborodik ki erősebben s ehez képest rugalmasnak kell lenni a formáknak is. Új eszmékhez, új tartalomhoz újabb formák kellene, mert az új bort ó tömlőbe tölteni veszedelmes és pedig egészen mindennapi természeti törvény: a *fermentatio* törvénye miatt. Hogy Jézus mily híven alkalmazkodik az igazsághoz, a természethez, annak oekonomiájához: mutatja az új bor és ő tömlő példázata, a melyet Ker. Jánosnak és tanítványainak magaviseletére mondott.⁵ Pasteur a fermentatio (erjedés) százados kérdését csak pár évtizeddel ezelőtt fejtette meg. kimondván a törvényt, hogy „nincsen erjedés mikroorganizmusok nélkül és minden egyes erjedést a mikroorganizmusok egy-egy meghatározott faja idéz elő“ s tovább menve, deductiv lángelnéjével megdönti az östermődés, a szülék nélkül való magától előállítás tanát (abiogenezis, generatio aequivoca vagy spontanea) s kimondja a merész, de igaz szót: „la génération spontanée est une chimère“. Így a szellemi élet terén is észrevétlenül, láthatatlanul számtalan mikroorganizmus: egyéni gondolat, eszme házasodik egybe s szül új eszméket, gondolatokat, ezek ismét újakat, míg észrevétlenül átalakítják a társadalmi, politikai, szellemi, természeti, erkölcsi életet. Ekkor jön a nagy ember. Előveszi az új tömlőt (a mit tehát ember készít), beleszűri az új bort (a mit a természet, tehát nem a nagy ember készít) s felderíti azt. Így derít a nagy ember a zürzavarra fényt, rendet, a kinek hatalma épen ez és nem több. A nagy ember hatalma csak az új tömlő és a bor átöntése: semmi több, mert ha több volna: nem ember volna többé ő. Hatalma, hogy „*épen ne legyen eredeti, hanem legyen elsajátító, hagyja a világot mindent tenni s engedje a kedvező óra szellemét akadálytalanul fuvalni lelkén át. A legnagyobb lángész tartozik legtöbbször másoknak.*“ A ki ezt nem hiszi, az olvassa végig Shaksperet, azután olvassa el, a miket ő róla okos emberek írtak, azután olvassa el, a mit róla egy nagyon okos ember: Emerson írt („Az emberi szellem képviselői“, — „*Representative men*“ című

¹ In. 17, 20. k.

² Mk. 14, 58. 15, 29.

³ 1. Pét. 2, 5. 4, 17.

⁴ Mk. 1, 15. Mt. 11, 20. 12, 41. 21, 32. Lk. 13, 3. 5.

⁵ In. 3, 15. 6, 47. 20, 31. 8, 24.

⁶ In. 14, 1. 27. 29.

⁷ In. 3, 12. 11, 26. v. ö. 9, 18. 20, 8.

⁸ In. 11, 25.

⁹ Mt. 22, 14.

¹⁰ Lk. 10, 20.

¹¹ In. 1, 11.

¹² In. 13, 1. 6, 70. 13, 18. 15, 16. *ói idői*.

¹³ Gal. 4, 1—3.

¹⁴ Gal. 3, 28.

¹⁵ Gal. 5, 1. Hogy ez a tanítás magának Jézusnak értelmével egyezik: mutatja Mt. 17, 26.

¹⁶ 1. Pét. 2, 13.

¹⁷ 1. Pét. 2, 14—16. v. ö. Mk. 12, 17.

¹⁸ Csel. 4, 19, 5, 29.

¹ Mt. 5, 48. 45. Mt. 22, 36—39. 1. Pét. 2, 17. 1, 22. 3, 8.

² 1. Pét. 4, 8. Mt. 18, 21. k. 1. Kor. 12, 1—13. In. 13, 34. k.

³ Phil. 2, 2. Kol. 3, 14. 15. 2, 2.

⁴ Ef. 3, 18. Phil. 2, 3. k. 1. Kor. 13, 5. 10, 24. Ef. 4, 15.

⁵ 5, 21. 4, 2. 26. Kol. 3, 8. Ef. 5, 2. Kol. 3, 13. 12.

⁶ Mt. 9, 14—17.

könyvében, a melynek mesteri műfordításáért Szász Károly halára kötelezte a magyar irodalmat), különben tevéen, nem állok jól, hogy úgy nem jár Emersonnal, mint az a doctor medicinae, a kinek egyszer a kezébe nyomtam a könyvét s a ki egy sor elolvasása után ledobta azt, tekintetéből ilyenforma lévén kiolvasható: „e' biz a szegény tisztára megzavarodott“. Mennyi értelem, erő bugyog minden sorában. Mily michel-angelesk izmok! A legtöbb ember azonban csak akkor vesz észre valamit, mikor a tömlő már szétszakadt az eszmék fermentációjától; akkor is holmi bieskára fogja rá a bajt és azt hiszi, hogy ha azt eltávolította a közvetlen közelből: már akkor minden rendben van, azt hiszi, hogy ha lamentatio kíséretében toldozza-foltozza a tömlőt: isnét szűrhet bele . . . ha ugyan van mit. Ime Jézus mindig a természet gyökeréhez nyúl. S vajjon az-é a szerencsétlen, a ki a természetet Ő általa, Ő benne igyekszik megérteni, Ő benne, a ki a maga megdöbbenő igazságával s megható egyszerűségével beszél nekünk, vagy pedig az a szerencsétlen, a ki Jézusból projektant, doctrinairt, philosophastert, scholasticust akar formálni.

Csánki Benjámin.

(Folyt. köv.)

A református vallás éltető ereje.

Míg a szószékeken s a társadalom különböző terein nemes és büszke önérzettel hivatkozunk a protestáns vallás éltető erejére, s rámutatunk az egész földkerekségén a protestáns államok szellemi, erkölcsi és anyagi fölényére, valamint a katolikus államok folytonos züllesztésére, itt-ott haldoklására, addig itthon csüggedes fog el bennünket s reménytelenül tekintünk a jövőbe. Bajaink orvoslását pedig abban véljük feltalálni, ha magunkat mindenestől az állam mindenható karjai közé dobjuk. S csak hogy *látszólagos* terheinktől megszabaduljunk, elfelejtkezünk arról, hogy az *összpontosított mindenhatóság elébb az egyéni, azután a közszabadságot fojtogatja, végre pedig megfojtja.*

Az, azt hiszem, nem szorúl hosszabb bizonyításra, hogy a református egyházak legnagyobb része 30 év óta csaknem ugyanazon költségvetés keretén belül kénytelen az egyház és iskola ügyeit fejleszteni, s a vezetőknek minduntalan küzdeni kell népszerűtlenséggel, félreismertetéssel, könnyelmű vagy rosszakarátú gyanúsítással. Az egyház tehát nem rakott súlyos terheket a köznépre, hanem a vezetőkre nehezedik súlyos teher gyanánt az a tudat, hogy úgyszólván semmiből, vagy morzsákból, kegyelem-fillerekből miként tartás fenn s miként fejlesszék az egyházi és iskolai ügyeket.

Mint egyszerű, száraz tényt említem fel, hogy az állam, vármegyék és községek költségvetési keretében a kulturcélokra megállapított összegek mindenütt legesleghátralul kullognak, s míg az államnál a katonai, közgazgatási, igazságszolgáltatási célokra s mindennemű kezelési ügyekre számtalan milliók szavaztatnak meg, s a vármegyei és községi pótagók folytonos emelése is minden nagyobb döccenés nélkül rendesen nagy többséggel keresztül megy, néha még olyankor is, mikor — szegényére a kornak — egy sikkasztóért pótagóból kell az árvák elrablott pénzét helyretenni: addig mi szegényteljes kunyorálás után csaknem a kézesókolásig sülyedő alázatos udvariassággal fogadjuk a kulturcélokra felajánlott csekély összegeket is.

Ez az összeg pedig azért csekély, mert a társadalom nem akarja felismerni az egyház és iskola végtelen fontos társadalmi jelentőségét, s nem akarja be-

látni, hogy a nemzet zömét, a köznépet, azt a köznépet értem, mely a hamisítatlan nemzeti eszmékért is mindig lelkesedett, a református egyház és iskola irányítja és neveli a hazának. Nem akarja megérteni, hogy nem az egyház és iskola érdeke követeli ezen támogatást, mert ez a két intézmény mindig megvolt és mindig meglesz, hanem a jövő nemzedék földi boldogsága és mennyei üdvössége.

S a mit hazánkban az állam kulturcélokra megszavaz, azt is minő felületességgel helyezik el! Minden kultuszminiszternek, sőt ezen minisztériumban minden egyes ügyosztálynak van egy-egy kedvenc vesszőparipája.

Óvodákat, slójdöket szervez az egyik, s akkor a sunyi opportunizmus e mellett veri a nagy dobót; gazdasági ismétlőiskolát a másik, s akkor ennek csinálnak közvéleményt; azután nyitnak menház, bába, dajka s Isten tudja mit képző intézeteket, tanfolyamokat, a népiskolák pedig, az általános közművelődés ezen legfontosabb tényezői hevernek tovább is kiépítetlenül.

Mit mondanának az olyan gazda építkezési rendszeréhez, a ki elébb felépítené lakháza oldalát, azután a melléképületek fundamentomát, azután bekerítené udvara egyik oldalát, végre megvenne egy válut, hogy hadd igyék a jószág.

Mikor emelték fel világi férfaink tiltakozó szavukat e tervszerűtlen kapkodás ellen, melylyel nemcsak magára vesz súlyos s igen sokszor felesleges terheket az állam, hanem azt erőszakol az egyes községekre is!

És a midőn a magyar állam intézői a magyar állameszme terjesztésére és megerősítésére állami és társadalmi úton előállított költségekkel különböző kultur-egyesületeket szerveznek, mikor emelték fel világi férfaink szavukat, hogy a magyar nemzeti öntudat ápolói, terjesztői, igen sokszor egyedüli képviselői s a nemzeti szabadság mentővái keletkezésök óta a protestáns egyházak voltak e hazában, a mely egyházat tehát mindennemű intézeteivel együtt ápolni, fejleszteni erősíteni elsőrendű nemzeti feladat.

Mert a dolog úgy áll, hogy körülöttünk változhatnak egyéni és társadalmi felfogások, változhatnak kormányformák, a protestáns egyház programját semmiféle változott viszony meg nem változtathatja, mert ez a program maga a Krisztus és az ő tudománya az evangéliom s onnan merítve a helvéci vallástétel.

A protestáns egyház éltető ereje mindig az *élő hit* s annak eredménye a saját egyéni érdekeiről is lemondani tudó *nemes áldozatkészség volt.*

Hol van ott meg még csak csirája is az élő hitnek, a nemes áldozatkészségnek, a hol a szülők azon hazug jelszó ürügye alatt, hogy a népnevelés egyedül állami érdek, nemcsak *ingyen iskoláztatást* kívánnak, hanem a szülés után le akarják rázni magukról legszen- tebb köteleességeiket, s az ingyen szellemi gondozást, ruhávali segélyezést egyenesen követelik valami emberbaráti intézettől, egyházi vagy állami hatóságtól! Mert az ingyen iskoláztatás, ruhákkal, könyvekkel segélyezés nagyon szép dolog ugyan, de a követelt módon és alakban épen olyan beteges kinövés a túlvitt álhumanizmusnak, mint a gonosztevők börtöneinek kipadlózása s fürdő medencékkel való ellátása. A sivár önzés mindig pogány felfogás! Ha pedig azt még családtagjainkkal szemben is érvényesíteni akarjuk, egyenesen bűn!

Hol van ott meg még csak csirája is az élőhitnek, a nemes áldozatkészségnek, a hol lent és fent mindenütt szegénységünkre hivatkozunk, s nemcsak az állam által nyújtott *személyi* segélyt ragadjuk meg mohó kezekkel, a mely pedig elébb lakatot fog tenni a szabad-

vélemény nyilvánítás jogára, azután megfojtja az *egyéni* s vele együtt a *közszabadságot*, hanem iskoláinkat is felesleges tehernek minősítvén, két kézzel igyekezőnk odadobni az állami mindenhatóság karjaiba!

Hol van ott meg államférfiainkban az éles előrelátás, a kik, míg ideges kapkodással létesítik a magyar nemzeti állam kiépítését célzó intézményeket nem akarják belátni, hogy Mohácsiától máig, s máig mindaz idők végéig leghívebb szövetségese volt és lesz a protestáns egyház és annak intézményei! Azért nem *személynek* nyújtott segélylyel lekötelezni és lekötöni, hanem az intézménynek nyújtott segélylyel annak fennmaradását, fejlődését, önállóságát biztosítani, első rendű nemzeti feladat, hogy a jöhető zivatáros időkben legyen az államban egy intézmény, mely meri, akarja és fel is tudja emelni tiltakozó szavát.

Ezért mondtam és mondom én, hogy nálunk éppen olyan elsőrendű állami, mint felekezeti érdek a szükséges állami segély nyújtása mellett is a *református felekezeti iskolák teljes épségben való fentartása*.

A protestáns egyháznak három olyan külső intézménye van, a melyből meglátható tagjainak előhite, nemes áldozatkészsége t. i. az Istenháza, alsó és felsőbb rendű iskolái s az ügyefogyottak menedékháza. A hol nem holt, hanem élő tagjai vannak az egyháznak, ott ezen intézetek virágoznak is.

Válságos idöket élünk, de azért nekünk gyáván elcsüggedni nem szabad! A mi intézményeinkért sokan szenvedtek mártyrhalált. Micsoda szégyenteljes volna reánk azok feladása azon megokolással, hogy szegények vagyunk! Hát hol van az előhit, az a hit, melyről Krisztus azt mondta, hogy ha egy mustármagnyi volna belőle bennünk, a hegyeket kimozdíthatnánk helyükből?

A mérhetlen gazdagságú Egyesült-államok és Anglia, Svéd- és Norvégország, a hol irni, olvasni nem tud ember nincsen, az egyesült Németbirodalom, melynek kancellárja csak nemrégben mondá: „Németország egyedül az Istentől fél“; Schveicz, a hol több kánton börtönén fehér lobogók lengenek annak jelölül, hogy a börtönök üresek,* s a hol egyes városokban Karácsony ünnepén több ezer frank gyűl össze a szegény ügyefogyottak felszólására: *nemes önérzettel hivatkoznak a protestáns vallás éltető erejére*.

Mi nemcsak a külföld, hanem dicső őseink példáján is lelkesülhetünk, a kiket előhit és ennek eredménye nemes áldozatkészség lelkesített. A magyaroknak ősi erénye a protestáns valláshoz való rendületlen ragaszkodás. Azért annak papjai és tanítói ne tekintsenek esüggetegen a jövőbe! Templomokban és iskolákban s mindenütt és mindenhol hirdessék és terjesszék, hogy „az evangéliom Istennek hatalma minden hívőnek üdvösségére“! És hirdessék, tapasztalati tényekkel bizonyítsák még a házak fedeléről is a protestáns államok és egyháztagok anyagi, szellemi és erkölcsi fölényét.

Mert a protestáns egyház a legmagasztosabb eszmény, az Istenországa terjesztéséért harcol. Legyen áldás felséges hivatásán!

Vincze József.

KÖZÉLETÜNK.

Az erdélyi püspökválasztás kérdéséhez.

Kanonista felteszi a kérdést (e lap 8. sz.): „Ki választja Erdélyben a püspököt?“ és bebizonyítja, hogy az „Egyházi törvények“ értelmében a választás jogát

* De a hol az „üres börtönök“ mellett a *Luccheniek Szerk.*

viszra kell adni a presbyteriumoknak. Én pedig az ő kérdésére megfelelek habozás nélkül ebben: *Es alkalommal legalább még* (!) bizonyosan az *egyházkerületi közgyűlés* fogja választani, mert (hogy „Erdély az unióban“ c. cikkem fejtegetése után most minden további magyarázat nélkül egyszerűen és rövidesen kijelentsem) ez a jog az erdélyi egyházkerületnek *külön egyházjoga* szerint, mit a „Törvény“ 8-ik §. 2-ik bekezdése, a mi minden ellenkező nézetünk és törvény magyarázatunk dacára is Erdélynek meghagyott és a mit ez „Utasításában“ sietett is a maga számára megörökíteni, megszilárdítani az 1872-ik évben életbe léptetett u. n. szervezeti törvény értelmében az egyházkerületi közgyűlést illeti. Azzal pedig sem mi, Kánonista és én, sem a Debreceni Prot. Lap álláspontját valószínűleg magáévá tevő tiszántúli egyházkerület, sőt még az egyetemes egyház, illetőleg annak konventje sem, kecsgethetjük magunkat, hogy akár a mi elvi fejtegetéseinkre, az igazság hatalmi szavára, akár egyesek avagy még a konvent fenyegetésére is előjogokon felépült „*hűbér rendszer, feudális világ*“ (elfogadom a meghatározást) makacs köfalai olyan hirtelenséggel leomoljanak, hogy annak sziklavarába pár rövid hónap alatt szép csendesen békességesen bevonúlhassanak és pedig szívesen fogadtatva a kevély ősi birtokosok részéről, a jog igazság, méltányosságon felépített rendszer alkotmányos elemei, tényezői. Annyival kevésbé remélhetjük pedig ezt, mivel erőlyesen fellépni a konvent bajosan fog; e mostani alkalomból *nem is* léphet, hanem igenis kötelessége leend az újabb zsinat előkészületei idején felhívni Erdélyt a részére fentartott, alkotmányfejlesztő munkálatok elvégzésére, hogy már az újabb zsinatba a képviseleti rendszer elveivel összhangzóan fejlesztett alkotmányos szervezettel menjen be és viszont belőle a presbyterialis zsinati rendszer befogadásának, alkalmazásának kötelezettségével jöjjön ki. Nem reményelhetjük továbbá a gyors átalakulást azért sem, mert a mi hangjainkat éppen ott nem hallják, fejtegetéseinket ott nem olvassák, a honnan a mozgalmat megindítani kellene, t. i. Erdélyben, az erdélyi kálvinista papság körében. Am a szellem-közlésnek, az eszmék terjesztésének még is csak ez lévén az útja, próbáljuk eszméinket tovább adni. Hátha lassan-lassan felszívódnának azok a közegyházi tudatba!?

Minthogy pedig meggyőződéseim az, hogy higgadt, tárgyilagos fejtegetésekkel, bizonyítgatásokkal a felől, a mi itt tényleg, a mi részünkön van az ügy lényegét illetőleg, t. i. az igazság felől, inkább meggyőzhetjük, *a magok saját ügyének, érdekének az érdekelteket* inkább megnyerhetjük, mint merev tagadással, fenyegetésekkel: én nem mondom, hogy Erdélynek a zsinat törvényhozása által is meghagyott külön egyházjoga *ma még* nem volna; nem állítom, hogy a két zsinat Erdélynek „*több százados különállása* folytán kifejlett alkotmányos szervezetéből“ tabula rasát csinált volna; ellenkezőleg állítom minduntalan azt, a mit az írásból olvasok, hogy t. i. Erdélynek azt az alkotmányos szervezetét az egyházi törvényhozás a maga egészében „*érintetlenül hagyta*“ (8-ik §.); csak „*fentartotta részére*“, hogy alkotmányát a képviseleti rendszer elveivel tovább fejleszthesse (u. o.). Mint hogy pedig én is az elégedetlenek közé tartozom; én is látom, sőt én érzem is, hogy mindezek a mint vannak, teljességgel nem jól vannak: én is ha valamit tehetek, hozzájárulok ez elavult rendszer megdöntéséhez, egy új, modern alkotmány megteremtéséhez, melynek sáncai közé bevigyük az itt eddig nem ismert, egyedül liberális, és

és jogszerű zsinat presb. alkotmányt, viszont ezzel azokat, a kiknek legtermészetesebb joguk van azon alkotmány sáncai közt élni, a lelkipásztorokat, de a kik még mind e mai napig úgy élnek itt, mint a régi feudális rendszer jobbágjai éltek: mellőztetésben, megvettetésben, kötelességekkel, jogok nélkül, holott épen ez országrész lelkészeinek Bethlen Gábor fejedelem firól fira szálló nemességét adott. Nagyobb erőnek okáért én magának az erdélyi reform. egyházkerületnek alkotmányos szervezetére, a régire és még mindig fennállóra helyezkedve, annak történelmi alakulásában keresek olyan mozzanatokot, melyek mint a múltnak tanúságai reményt nyújthatnak arra, hogy Erdélynek, illetőleg alkotmányos szervezetének újabb átalakítását, fejlesztését, tökéletesítését *történelmi alapon*, úgy az egyetemes egyház megkövetelheti, mint itt beiölről a hivatottak folyamatba tehetik. Találhatunk ilyeneket, úgy az aktuális püspök-választás mint az egész szervezet kérdésében.

Az AC. Pars. I. Tit. I. Art. IX. így szól ez érdemben. A négy recepta religion levők közül a feiyül megnevezett Ref. Evang. Luth. vagy Aug. Unit. vagy Antitr. religion levőknek tulajdon püspökjük magok vallásán levők legyenek, a katolikusoknak, vagy pápistáknak pedig vikáriusok, kik az ő religiójuk és inspektiójuk alatt az egyházi rendekre vigyázzanak, mindazonáltal az eleitől fogván observáltatott usus szerint, a kik a püspökségre, vagy vikáriusságra választattak *az ő közönséges egyházi gyülekezeteknek tetszésekből és végezésekből* (!) azok a fejedelmektől confirmáltassanak stb. Hogy mi volt a közönséges egyházi gyülekezetek tetszéséből és végezéséből eszközölt püspök választás, tájékoztat a felől az AC. kodifikálásának esztendeje (1653) előtt 4 évvel 1649-ben kiadott Geleji Katona kánonok 90-ike eképen: „. . . (A püspök, vagy szuperintendes) helyébe ha meghal, vagy más kerületbe költözik át, jámbor szokás szerint, a *megyék* mindenünnen egybegyülvén, *atyafitársaik* köréből közakarát és szavazataikkal egy más ferfiút tartoznak választani. Ezt ünnepélyesen megválasztván. hivatalának ereje s tehetsége szerinti hű folytatására, esküvésre kötelezzék s a kiválóbb esperesek kezének fejére tételével meg erősítsék és különös megáldással felavassák.“ Nos ez a püspök választás egyenesen és kizárólag a lelkészek joga volt, azoktól indult ki és azoknál ért teljességet, lévén az AC.-ban említett közönséges *egyházi gyülekezet* u. m. a 90-ik Kánonban olvasható *megyék össze gyülekezése* nem egyéb, mint kizárólag egyházi férfiak gyűlése, a melyre az AC. Pars. I. Tit. I. Art. III. felhatalmazza „*az egyházi rendeket*“ és a melyből fejlődött ki szervezettebb alakban az egészen 1871-ig fennállott u. n. *közszent zsinat*. Ha aztán a püspököt kizárólag a lelkészek választják, a mint volt ezen időkben: sokkal természetesebb, mint a mai, a mikor az az egyházker. közgyűlés választja, melyben — a mint azt az „Erdély az unióban“ c. cikkben kimutattam — lelkészek mint ilyenek elenyésző csekély számban ülnek.

Választás által töltetik be az erdélyi püspöki hivatal — mint azt dr. Kolozsváry Egyházbogtanában olvasuk — 1726-ig. Ekkor pedig köz-zsinat és egyházi főtanács életbe lépteti azon gyakorlatot, hogy a választott generalis notárius újabb választás nélkül lépjen a megüresedett püspöki székbe (successio). Viszont ezt a gyakorlatot eltörölte az 1872. évben életbeléptetett szervezeti törvény, mely a püspök-választás jogát „minden kijelölés nélkül“ az egyházker. közgyűlésnek adja.

Nem vádolhat bizonyosan bennünket senki, ha ezek után kijelentjük, hogy: Ha lehetett „az erdélyi ev.

ref. anyaszentegyháznak“ a püspök-választás jogát a lelkészek kezéből kivenni és — habár az akkori nehéz viszonyokra tekintettel. a mint ezt Pokoly József kimutatja az „Erdélyi Prot. Lap“ 7 ik számában — a közfőjegyző successióját kimondani; ha továbbá szabad volt neki ez állapot beszüntetésével minden indokolás, de bármintemű kényszerítő körülmények fennállása nélkül az egyáltalában nem képvisleti alapon felépített egyházker. közgyűlés kezeibe tenni le azt: minden, öngyilkosságnak félelme nélkül tehet még egy újabb változtatást e részben alkotmányos szervezetén, illetőleg tehet egy lépést a zsinat-presbyteri rendszer felé, midőn elfogadja a püspöknek a presbyteriumok által választását. Ez nem hamis okoskodás; ellenkezőleg olyan követelmény, melyet mind nagyobb határozottsággal állít az erdélyi egyházkerület elé a kor iránya, a mely a jogok kiterjesztését, nem megszorítását, sürgeti; és állít az unio teljessége, őszintesége, melynek célja egy erős, egyetemes, egységes magyar református egyházat teremteni.

Hogy az erdélyi püspök-választásnál már most életbe léptethető legyen a zsinat presb. rendszer, arra annál kevésbé gondolhatunk, hogy az egész szervezetből ez egyet kitépni nem lehet. A mint az 1891-ik évi zsinat törvénykönyve 8-ik §-a, Erdélytől azt elvárja: ennek az ő alkotmányos szervezetét az egész vonalon meg kell változtatnia; nem is a képvisleti, hanem feltétlenül a zsinat presb. egyházalkotmányt kell elfogadni, életbeléptetni; abban és azzal a püspök választás is aképen fog idomulni. És ennek a jövődő zsinatig és zsinatban teljességre kell mennie, úgy hogy e mostani püspök-választás utolsó jogfosztási ténye lesz az egyházker. közgyűlésnek a presbyteriumok ellen.

Vannak pedig történelmi előzmények az egész alkotmányos szervezet megváltoztatásához, illetőleg annak indokolásához is. Első nyomokat ezen egyházkerület kormányzásának, igazgatásának törvényes megállapítására az Approbatae Constitutionesben találjuk. Nevezetesen a Pars. I. Tit. I. Art. III-ban ez van: „. . . in minoribus és a melyek csak az egyházi rendeket illetik, *magok az egyházi rendek is concludálhatnak és constitutiokat csinálhatnak*, de azokat is *csak közönséges generalis gyűlésekben*. Az hallgatókkal és külső rendekkel köz, avagy azokra is nézendő dolgokban pedig nem különben, hanem *azokkal is közértelemből* úgy mint: kiki magok religióján levő *fő Magistratusoknak és Pátronusoknak egyenlő tetszésekből*.“ Azaz az AC. az egyház ügyeinek intézésére két testületet állapít meg; nem tisztán a *lelkészek* és pedig az egyházkerület *összes lelkészeinek* gyűlését, a tisztán az *egyházi rendeket*: lelkészeket és tanítókat illető ügyekben („*generalis gyűlések*“); 2-or *egyháziak és világiak közös gyűlését* („fő magisztratusok és patronusok egyenlő tetszése“) az egész egyházat közösen érdeklőkben. Az egyházi rendek vagyis lelkészek közönséges gyűlésének hatáskörébe tartozott az AC. idézett cikke értelmé szerint a lelkészek és tanítók elleni kereset elítélése; továbbá a geleji katona kánonok 44-ike e gyűlés hatalmába adja a javíthatatlan bűnösök egyházból kirekesztését (excommunicatio); a 89-ik kánon az egyházi szolgák „végleges örök letevésének, kirekesztésének s polgári hatalom kezébe adásának“ hatalmát; lelkészjelöltek megvizsgálását, felavatását; házassági perek ellátását. Minden, az egész egyházat közösen érdeklő ügyek „a fő Magistratusokkal és Patronusokkal“ együttesen tartott gyűlésben tárgyalattak, legtöbbször országgyűlések alkalmával, a mikor is az országgyűlés-

nek minden tagja (eleinte minden nemes) tagja volt egyszermind a „nemzeti zsinatnak“ is. Később az AC-ben itt adott általános meghatározás szűkebb körre szorítottván, a lelkészek közönséges, generalis gyűléséből lett biztosabb és egyházasabb színezetű elnevezéssel „köz szent zsinat“, a közös gyűlésből pedig a „népes, vagy teljes egyházi főtanács“ (synodus generalis, seu provincialis és plenum supremum consistorium) úgy azonban (!), hogy az országos törvényben (AC.) biztosított gyűlésezési jogát az egyházkerület összes papságától ez a gyakorlat útján, lassankint észrevétlenül végbement és nem törvény által végrehajtott átalakulás, elvette annyira, hogy a köz szent zsinatban már csak az esperesek és egyházmegyei jegyzők ültek; ugyanezek mehettek be nagyon természetesen a supremum plenum consistoriumba is (a mai egyházker. gyűlés) a melyben pedig az AC. rendelkezése szerint meg szintén jogosult tagok voltak az összes lelkészek. Hogy az egyházpolitikai csinyt, mely a lelkészeket jogaikban megrövidítette, az őket természetes és törvényes jog szerint megillető helyről: az egyházkormányzatból kiszorította, ők, a lelkészek elég figyelmetlenek voltak-e fel nem ismerni, vagy inkább nem bírtak erővel annak ellenállani, nem tudom, valószínűbbnek az utóbbit tartom; de ez a dolog érdemében nem is dönt; csak azt látjuk ma, hogy ez átalakulás megtörténte nagy kár volt nemcsak a lelkészek jogaira, annak később leendő visszaszerzésére, hanem az egész egyházkerület modern alapon, képviseleti rendszer elvei szerint átalakítására. Mert ime az eképen észrevétlenül becsempészett egyházalkotmányi rendet — melyben a lelkészeknek olyan szegyenletesen jelentéktelen szerep jutott — az 1861-ben megindult, 1871-ben véget ért alkotmányozó mozgalom, az 1872-ben életbe léptetett egyházalkotmányi szervezetben, azon módon meghagyta, az akkori statusquot a lelkészek sérelmére a maga teljes ridegségében törvény által szentesítette, a mennyiben a köz szent zsinat és a supremum plenum consistorium összeöntéséből, tehát még csak egyáltalában nem is képviseleti alapon megteremtett egyházker. közgyűlésen is ugyanazokkal képviseltetheti magát az erdélyi lelkészi status, mint az AC. által nyújtott jogaiból kiszentenciáztatása után a köz szent zsinatban és a teljes egyházi főtanácsban képviseltethette; t. i. az egyházmegyéek esperesei, jegyzői, püspök, generalis notarius és gen. direktor, sőt még kevesebbel, amennyiben még a régi rendszerben ezeken kívül némely kiváltságos, u. n. püspöki vizsgálat alatt álló egyházak (14) lelkészei is tagjai voltak a teljes egyházi főtanácsnak. Ellenben a kiváltságosok, előjogozott világiak ügyis félelmesen nagy száma mellett bevitte az egyházker. közgyűlésbe az összes gymnasiumok (összesen 7) minden tanárát teljes számban, tehát ismét nem képviseleti úton, a mi annál sértőbb a valódi kálvini egyházalkotmány alapelveire nézve, mert akkor még a 7 tanoda közül 3: s.-szentgyörgyi, zilahi, szászvárosi, 4 osztályú algymnasiumok volt.

Ezen utolsó szervezés idején pedig az egyházkerület lelkészeiben már élt a tudata a prot. egyház alapelveinek az egyház szervezését illetőleg. Ugyanis a mint 1861-ben az egyházközségekből a presbyteriumok szerveztettek, de itt az egyházi főtanács megállt: a köz szent zsinat azt írja az egyházi főtanácsnak, hogy „eljöttek látja idejét annak, hogy az egész anyaszentegyház minden igazgató testületei a képviseleti elv alapján szerveztessenek.“ Mire az egyházi főtanács azon izgalmas időket (1861) nem tartván alkalmasoknak az ilyen, nyugodt hangulatot kívánó munkálatok, átalakulá-

sok megtételére (értsd: a konzervatív, egyházi előjogaikat féltő urak nem mertek alkotmány-reformokat kezdeni az 1861-iki nemzeti szellem fellendülése idején) azt a reményét fejezi ki, hogy „a megállapított és életbe lépendő presbyterialis szervezet (!) a nyugodtabb idő bekövetkezéséig érlelendi és előkészítendi az általános átalakulásnak útját“. (1861. egyháziföt. jkönyve 12 pont, idézve dr. Kolozsvári Egyházjog 155 l.) Nos, ez a presbyterialis szervezet az általános átalakulás útján abba az alkotmányos szervezetbe tévedt, melyet én „Erdély az unióban“ c. fejtegetésemben ismertettem és a melyet Kánonista *hűbér rendszernek* nevez, de a mely csakugyan egy megfejthetetlen rébuszként fogna állni p. o. egy külföldi kálvinista előtt, midőn olvasná törvénykönyvünk 1. §-át arról, hogy az ev. ref. magyarországi ker. egyház a magyar korona országaiban lakó reformátusok egyeteme, tehát ez egységes egyházban benne van Erdély is és hogy ez a magyarországi ev. ref. egyház zsinat-presbyteri rendszer szerint igazgatja magát (2-ik §.); és látná a specialis erdélyi zsinat-presbyteri rendszert: a partikularizmust, szeparatizmust az egységes egyház kebelében.

De türehető-e az egység, teljesség szempontjából e jelenség? Nem szükséges-e valamelyiknek, mostani alkotmánya, rendszere feladásával a másikhoz közeledni, alkalmazkodni? Igen, mulhatatlanul; és pedig Erdélynek Magyarországhoz. Ennek meg kell lenni az egység teljességéért; de ő tőle kívánja ezt meg a saját érdeke. mely a gyengébb érdeke; ő tőle kívánja ezt meg a történelmi igazság, a mely az, hogy a királyhágóntúli kerületek eleitől fogva a demokratikus irányú, szellemű zsinat presb. rendszer elvi alapján állottak, ezt fejlesztették lehető tökéletességre az idők folyamán míg Erdély az ő egyházalkotmányi szervezetét nem fejlesztette, hanem időnkint ötletszerűen, de mindig reaktionárius szellemben változtatgatta. Nem tagadjá-e meg tehát Erdély történelmi múltját, ha új egyházalkotmányi szervezetet honosít meg? Teljességgel nem. A mint ki lehetett zárni az egyházközségeket az autonomikus jogok gyakorlatából 1861-ig, a mikor azok először kaptak presbyteriumokat; ha pusztán a gyakorlat elvehette a lelkészeketől a törvényhozás, kormányzásba befolyás jogát, mit nekik az AC. adott; ha lehetett a képviseleti, sőt presbyterialis elvnek kimondása után egy ilyen két arcú egyházszervezetet megteremteni: minden nehézség nélkül lehet ma már Erdélynek a zsinat-presbyterialis rendszer alapjára reálépni.

Mint hogy aztán mint a világon mindenütt, nálunk is felette nehéz a nagy urakból álló testületeket meggyőzni a legszükségesebb reformok felől is, a minek bizonyossága az adott esetben az, hogy csak 2 év van az újabb zsinatig és Erdélyben még csak lehellet sem mutatja, hogy akarnak-e valamit; és minthogy a Törvények 8-ik §-a kötelességévé teszi Erdélynek, hogy az alkotmányán teendő módosításokat a konventnek, illetőleg a zsinatnak bejelenlisse: nem marad egyéb hátra, mint hogy már a legközelebbi konvent szólítsa fel Erdélyt a törvényben részére előirt ezen kötelessége teljesítésére, hogy a következő zsinatig munkálataival elkészülhessen. Addig pedig most még válaszsza püspökét az egyházkerületi közgyűlés.

Harasztos, 1899 febr.

Nagy István,
ref. lelkész

Az erdélyi reform. püspökválasztás.*

Alig hantolták be az erdélyi ref. egyházkerület b. e. püspökének, Szász Domokosnak sirhalmát, egyes pártok lapjai, így a „Magyarország“ és a kolozsvári „Ellenzék“, kétségkívül rokon forrásból merítve, a maga idejét messze megelőzőleg tudósításokat közölnek arról a mozgalomról, a mely a püspöki állás jövő betöltésére megindult s a mely dr. Bartók György szászvárosi ref. lelkész személye körül kívánja csoportosítani az egyházkerületi közgyűlés világi és egyházi tagjait. E tudósítások halványan emlékeznek meg dr. Kenessey Béláról és Szász Gerőről, a kik közül az első a theologiai akadémia igazgatója, az utóbbi meg 40 év óta kolozsvári első lelkész s 13 évig volt az egyházkerület főjegyzője, miglen a mult évben a Budapestről importálni szándékozott pietistikus theologiai irányzat helytelenítése miatt egyfelől, másfelől az egyházkerület újabb időben folytatott anyagi, általa elítélt kormányzási módja miatt főjegyzői tollát, indokolva eljárását, letette.

A „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap“ legutóbbi számainak egyikében, még pedig elég világosan azt olvashatjuk, hogy dr. Bartók Györgyön és Szász Gerőn kívül a kerületi közgyűlés világi tagjai, főleg *hangadó* tagjai, dr. Kenessey Bélát óhajtják a püspöki székbe emelni. Sőt e párt egyes hívei azt hirdetik, hogy Hegedüs Sándor e cél megvalósításának szószólója s vezére. Oh de minket félre nem vezetnek, jobban ismerjük Hegedüs Sándort, a ki gyűléseinken mindig a békés, váltvetett munkára buzdít, hogysesem róla ezt feltételezhetnők.

Ujabbban p. f. aláírással a Szabad Sajtó szól a dologhoz bővebben s Kenessey Béla püspök-jelöltségét hevesen megtámadva, Szász Gerő jelöltségének csaknem elmaradását emlegeti, okul azt hozva fel, hogy a Kecskeméti—Kenessey—Szabó Aladár féle pietisták már régen dolgoznak ellene. A „Sárospataki Lapok“ komoly, intő szózata volt ennek folytatása s ma már egyházi, sőt világi lapjaink is bőven öntik a híreket.

Bár az ügyet mai stádiumában olybá vesszük, a mely bizalmas jellegénél fogva baráti köröknek megbeszélése tárgyát képezheti, de nyilvánosság elé még nem való, mégis látva a hírekből kivehető célzatosságot, — hisz a „Szabad Sajtó“ más kerületbeli jelölteket is ajánl nekünk — kötelességünk az ügy tisztázása végett a közönségnek a következőket tudomására hozni:

A 19 egyházmegyére osztott s 7 főgymnasiumot keblére ölelő egyházkerület közgyűlésének úgy világi,

* Lapunk 8-ik számának „Különfélék“ rovatában kijelentettük volt, hogy az erdélyi püspökválasztás ügyét, a *mennnyiben tudniillik a püspöki székbe ültetendő egyén kiválasztásáról van szó* (mert csakis ezt értettük!) kizárólag az erdélyi egyházkerület belügyének tekintjük s minden kívülről jött vagy jöhető ingerentiát jogosulatlanunk tartunk. Ez álláspontunkon változtatni okunk ma sincs; mert meggyőződésünk az, hogy az erdélyi kerület meg tudja a maga emberét választani s e tekintetben sem a mi, sem a más bölcsességére nem szorult. Ahoz azonban, hogy maga a választás *miként történjék*, ehez már igenis van, volt, lesz és lehet is szavunk, mert ez már olyan közjogi kérdés, mely zsinati törvényeinkben gyökerezik s mi sem volna inkább óhajtható, mint hogy e kérdést az „Erdélyi Protestáns Lap“ is mihamarabb vesse fel s a tárgyilagosságot olvasói előtt vezesse be. Mi a magunk részéről már e tekintetben is megtettük a magunk kötelességét. Ezt csak mellékesen. A mi pedig a fentiek után e cikk közlését illeti, kijelentjük, hogy ezt *erdélyi ember s éppen az erdélyi kerületi közgyűlés egyik tisztelt tagja írta* s így aggodalom nélkül, elvi álláspontunk teljes integritásával, közze-tehetőnek tartottuk. Mi magunk szót — sem az egyik, sem a másik jelölt mellett vagy ellen — nem emelünk, de *erdélyi ember* előtt szívesen tért nyitunk. Az erdélyiek döntsék el magok, hogy vajjon ki légyen „eo loco aptus, immo aptissimus“? Egy feltételünk van csak, hogy t. i. ez a vita objectiv legyen!

Szerk.

mint egyházi tagjai, mielőtt a szavazó urna elé járulnának, bizonyára számot vetnek azzal a széles hivatási körrel, a mely autonomiánkból kifolyólag a püspök vállaira nehezedik.

Nem a debreceni vagy dunamelléki egyházkerületéről van szó, a hol az egyház tekintélyét a tömörült magyarság nincs mi ellen féltse s a híveknek ezrei az egyház terheinek viselésére, kedvező anyagi helyzetükben, szívesen vállalkoznak és áldoznak mindarra, a mivel egyházuk méltóságát emelhetik, — Erdélyről van szó, a szászok és oláhok közé ékelt szegény sorsú hívekben bővelkedő magyar egyházzal, a melyet a püspök vezetése alatt az egész papi karnak, sőt az egyház ügyeiért lelkesedő világiaknak kell megvédelmezni nemcsak az említett idegen anyanyelvű népek vezetőinek hitegetéseivel szemben, hanem az újabb időben hevesen támadó s vallásunkkal együtt csaknem magyar nemzeti voltunkat támadó katolicizmussal szemben is. Sok oldalról nehéz viharok fenyegetnek; ezek eloszlatására összetartás, szeretet szükséges. Nézzünk csak szét egyházkerületünk térképén s számláljuk össze azokat az egyházközönségeket, a melyeknek ref. lakói eloláhosodtak, nazarénusokká lettek, katolizáltak az utóbbi évtizedek alatt, kedvező képet sehogys sem alkothatunk magunknak. Mondjuk meg nyíltan, hogy nem minden papunk buzgósa elegendő rendeltetése teljesítésére s a főfelügyelet egyéb dolgokkal volt elfoglalva, hogysesem az állapotokat helyesebb irányba terelte volna.

Kérdeshetjük azt is, hogy az egyházi főhatóság, kiváló püspökével élén, miért nem tett ez akadályok elhárítására lépéseket? Valljuk be őszintén, hogy belső küzdelmeink állottak útunkba. Ha végigtelintünk egyházkerületünk történetének utolsó évtizedein, az egyetemes kormányzás tekintetében is eltérők voltak a nézetek s egyes nagyobb kérdések, így a nagyenyedi theologiai akadémia Kolozsvárra áthelyezése és a szerencsétlen börzei spekulációk pártokat teremtettek e nemzetiségektől körülözlött magyar egyház kebelében, a melyek a külső viharokat nem látva, egymás ellen vívtak élet-halál harcot, néha a legerősebb fegyvereket, majd méreggel kent nyilakat véve kezükbe. Szomorú idők! a midőn megindult nemesak az egyházi szervezet, hanem egyes személyek ellen is a küzdelem, mert a dolog már erre kezdett fejlődni, megfeledkeztek a főcélről, a belső vallásos élet fejlesztéséről és terjesztéséről. Mindkét pártnak jeles vezérei voltak: egyik a nagyenyedi, a másik a kolozsvári temetőben alussza örök álmát. Volt párthíveik ma elmélkedhetnek arról, nem jobb lett volna-e egyesülve, az ellentéteket szeretettel kiegyenlítve, hivatásuk nemesebb, magasabb céljait szem elől nem tévesztve, elhárítani a kívülről fenyegető nagy veszélyeket, mint egymás ellen szítani a tüzet s apró, gyakran személyes okok miatt ingerelni a könnyen hívőket, a magányba vonulásra kényszeríteni a gondolkodni akarókat.

Béke kell és nem harc az erdélyi református egyházba, a pártok fenntartása veszedelmes, de remélhetőleg szét is foszlik, mert mindenki látja, hogy sok év mulasztásai lehető gyorsan pótlandók. Béke kell a püspök személyének megválasztásánál, a mi nagyobb zavart nem is fog felidézni. A szabad sajtó hiába ajánlgat magyarországi neves embereket a püspöki székre, a zsinati törvények tartalmát nem is nézve, van nekünk e fejedelmi országrészben több oly jeles papunk, a kik közül bármelyikre szívesen adjuk szavazatunkat.

Nem szólok dr. Kenessey Béláról, a ki Szász Domokos meghívására a kolozsvári theol. facultást be-

rendezte s mint igazgató a legjobb lélekkel, de nem mindnyájunk által helyeselt irányban neveli részben a jövő papi nemzedéket, még nem ismeri az erdélyi protestantismus lényegét s a Budapesten indított pietistikus irány elveiért az erdélyi papság jóindulatát nem bírja, mert ez az őseitől századokon át örökölt tanaiból semmit fel nem ad s az ususba átment szokásait fel nem áldozza. Az a lankadatlan buzgóság s fáradhatlan munkásság, a melyet igazgatói minőségben kifejt, oda fűzik őt ahoz az intézethez, a melybe belépett s az egyházkerület érdeke őt ott megtartani továbbra is. Azok, a kik dr. Bartók György jelöltségét hirdetik s igyekeznek hiveket szerezni, dicséretet érdemelnek, mert kiváló szónok s bár kis körben, de Nagynyeden és Szászvároson a társadalmi téren kifejtett munkásságáról ismeretes, mint enyedi tanár, tanítványai előtt kedvelt volt. Tavaly a Szász Gerő lemondásával megürült főjegyzői állást nyerte meg. De ép azt kérdezzük, hogy ily rövid alatt, hunyadmegyei pap lévén, megismerhette-e kellőleg azt a munkakört, a mely a teendőknek különböző irányából, összpontosuló szálaiból támad? Mert azt tudjuk róla, hogy még esperes sem volt, a ki egy kisebb kör kormányozását behatóan ismerné?

Azok, a kik Szász Gerőt, a kolozsvári első papot óhajtják a püspöki székben látni, jutalmazni akarják 40 évi buzgó papi működését s 13 évi főjegyzői lankadatlan tevékenységét. Az a szeretet, a melylyel hivei körülveszik, tehet tanúságot arról, hogy hosszú pályáján a kolozsvári egyház javára önzetlenül munkálkodott. A nagy szónoki tehetség, a melynek minden szava szívünkre hat, a kiváló szellemi erő, a költői véna, a melyért a Petőfi, Kisfaludy-társaságok tagul, az Erdélyi Irodalmi Társaság alelnökéül választották, a Protestáns Közlöny évfolyamainak hosszú sora, a Prédikatori Társaságban megjelent egyházi beszédei, imái képesítik őt első sorban a püspöki székre. Az egyházkerület kormányzásában 13 évig mint főjegyző részt vett, jól ismeri a kerület bajait s ha diadalra jut, azok orvoslásán bizonyára teljes erejével fáradozni fog. Nem hozható fel ellene az, hogy a múlt évben főjegyzőségétől visszalépett; visszalépett, mert látta, hogy b. e. püspökünket, Szász Domokost az új evangelisták némileg megnyerték elveiknek s minthogy az ő nézete, a mi az erdélyi papság nézete is, ellenkezett ez új irányzattal, harcot nem akart állandóan folytatni az ellen a theologia ellen, a melynek felállítását maga is szívből kívánta. Ismerjük mi Szász Gerőt testestől-lelkestől, közgyűléseinken, ha a pártok hevesen támadták egymást, a békére mindig ő intette a tagokat s hiszszük, hogy ha megválasztatása megtörténik semmiben partikularis érdekek nem vezérlék, hanem csak a közjó s az egyház tekintélyének emelése.

De megmutat az idő mindent, csak azt nem szeretném, ha gazdag érdemekkel megáldott első papjaink mellett más vidékről, más törvények alatt munkálkodó emberek behozása mellett gyülekeznek párt. A múltban kifejtett munkásságát az erdélyi jelölteknek is számba vesszük, s ha mérlegeljük, meg fogjuk találni azt az embert, a ki nekünk való. Nyíltan megmondom, hogy akár dr. Bartók György, akár az öreg kora mellett még mindig lelkesedő s e nehéz feladatra első sorban hivatott Szász Gerő választatik meg püspökké, öröm fogja eltölteni szívünket, bármelyiknek győzelme a mi győzelmünk lesz. Az egyházmegyékben most folynak a megbeszélések ez ügyben, reméljük, hogy a megállapodásban nem vezet egyet sem más cél, mint a kitüntetett püspöki székbe oly egyén állítása, a kiben megbizunk s a ki szíveink dobbanását ismeri. Nem korteskedés, nem bárkinek pártolása

célja soraimnak, hanem csak képet akartam nyújtani arról az állapotról, a mi Erdélyben van s felsorolni azon szempontokat, a melyeket a választás előtt sokszor-sokszor meg kell gondolnunk, meg kell hányunk-vetnünk.

Egy közgyűlési tag.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

70. A nánási ev. ref. egyház történelme.

(Folytatás.)

Az egyház belélete.

Egészen 1821-ig a nánási ref. egyház a debreceni egyházmegyébe tartozott. Az egyházkormányzatról az 1791-iki pesti zsinat úgy intézkedik, hogy az egyházkormányzatban minden fokon (egyházközség, esperesség, egyházkerület, egyetemes gyűlés) az egyháziak és világiak egyenlő joggal bírjanak. Ezen kánonokkal azonban épen a tiszántúli papság nincsen meg légedve, úgy hogy épen ezért nem szentesítették sem I. Ferenc, sem II. Lipót. Ugy hogy csak saját jószántából léptette életbe azokat több egyházkerület.

A nánási ref. egyházban sem volt a világi elem befolyása az egyházzal egyenjogu. Legrégibb nyomát találtam a világi elemnek az egyház ügyeire való befolyásának 1759-ben, a mikor a városi jegyzőkönnyben ez olvasható: „elhatároztuk és állandóul meghagytuk, hogy az eclesiai fenyték alá tartozó hibáknak emendatiójokra és correptiójokra valamikor szükséges leszen, mindenkor, de kivált a szent úri vacsorának osztása előtt való héten tiszteletes praedicator uram házánál consistorium tartassék, hogy ottan mindenféle vétkekről suspectusok corripáltassanak. Praeses leszen a t. praedicator uram, tiszteletes oskolamester és a 7 tanító emberek, kurator, notarius főesküdt és két tanácsbeli uraimék a lateré mint assessorok jelen legyenek és a kik ezek által vétkeikről corripáltatván, magukat meg nem jobbítják, adattassanak a külső magistratusnak kezéhez”.¹ Gyűlések csak ritkán tartattak a consistorium által, mit érdekesen illusztrált jegyzőkönnyben található következő bejegyzés: „Ao 1770—71—72—73—74 voltak néha-néha gyűlések, melyekben holmi veszekedő, haragtartó emberek megintettek, összebékeltettek, de semmi nagy momentumu dolgok nem végeztettek és azért ide be sem irattak”.²

Lássuk közelebbről az egyház kormányzatát. Régebben a városi előljáróság az egyház ügyeit is intézte. Nem is lehetett ez másképen tiszta református városban, a hol csakugyan az egyház és város érdeke ugyanaz volt. Érdekes adat erre nézve, egy 1824-ből felmaradt feljegyzés, mely szerint Nagy István interimalis lelkész levelet ír: „a nemzetes hadnagy úrnak”, hogy nánási szolgálatáról állítson ki neki bizonyítványt, de utasításul adja a hadnagynak, hogy írja alá, hogy: „a magistratusnak eclesiai dolgokat tárgyzó gyűléséből adatott ki”.³

Tehát az egyházi ügyeket a városi előljáróság (főhadnagy, senatorok) és a városi közgyűlés (előljáróság és publikus tisztek, komunitásbeliek és convocatusok) intézték. Mikor 1823-ban egyházmegyei jegyzőségre:

¹ I. Jegyzőkönny. 9. l. (Városi tevéltár).

² Acta presb. Nánás.

³ U. o. 1824.

„vox“-ot készítene, elhatározzák, hogy: „egyik pécset a városé, másik a tiszteletes uré“.¹

Az egyházkormányzásban a lelkészen kívül részt vesz először is a városi hadnagy, kinek feladatával beszámol esküformája: „az ecelesiának megmaradását, iskoláinknak virágzását és abban a tudományoknak hiven és szorgalmasan leendő tanítatásokat és az erkölcsöknek megjobbítását tárgyazó mindennemű dolgokra vigyázok“.² A hadnagy nemcsak jelen van a presbyteri gyűléseken, hanem sokszor össze is hívja.

A kurátor beszédi az egyháziaktól a papbért, az esküforma szerint pedig: „a praedicator, oskolamester, kántor és praeceptorok fizetését kiadom, minden hónapban egyszer megvizsgálom az oskolákat a praedicatorral együtt és a hadnagy vagy három előjáróval együtt, a megjegyzett bűnösöket bemondom, a poenitentiára valókat magam oda viszem“.³

Az egyházi pénztárnok kötelessége első sorban a hivatalnokok fizetése, esküje végén jellemzően van oda-téve: „az Istent félem, a királyt tisztelem, a vallás szolgáit becsületben tartom“.⁴ Tehát a mindig lázadónak bélyegzett protestáns még sem lázadó, ha ilyet is bevesz eskü formájába!

Az egyháziak kötelessége az esküforma szerint: „az úgymondott papbért annak idejében beszédni teljes tehetségem szerint igyekszem, ebből se a magam, se a más hasznára semmit nem fordítok, hanem kurátor uraiméknak igazán beadam“.⁵ Egy másik esküforma hozzá adja még, hogy „mikor a lelkipásztorok az ecelesia vagy a magok dolgában parancsolnak (nevezetesen az öretésben) készen engedelmeskedem, mindenkor jelen leszek az öretésen. Az oskolák tanítóit is kötelességem szerint megbeecsülöm. Urvacora kiszolgálata előtt egy nappal kurátor uraimékhoz hivatlan elmegyek és mit parancsolnak serényen véghez viszem, az úr asztalához tisztességesen felöltözve megyek“.⁶ Hozzá van még téve a perselyek gondozása.

Legtöbbet szenvednek a szegény egyháziak, mert a különben sok adóval és más terhekkel elárasztott nép nem fizet. 1764-ről van feljegyezve, hogy „az egyháziak sok restantiával bírván, erre nézve ismét azt ígerte hadnagy uram, hogy holnap, a mennyivel restálnak, annyi erő jószágok el fog vétetődni, nem mentetik magokat már azzal, hogy hiába kerülnek, nem adnak, mert hadnagy uram brachiumot ígért nekik, hogy a kik nem akarják adni, a mivel tartoznak, erővel vehessék meg rajtuk“.⁷ Milyen nehéz lehetett az egyházi adó behajtása, ha az egyháziak még brachiummal sem boldogulnak, sőt ezért még fogságba is vetik őket!

Nem volna azonban teljes az egyházi hivatalnokok elsorolása, ha a még szintén az egyház felügyelete alá tartozó bábáról is említést nem tennék. Ezt is felesketi a consistorium. Hogy az egyházzal szemben is vannak kötelességei a bábának, bizonyítja esküformája: „semmi ígértetért oly füvet vagy italt nem adok senkinek, melytől a gyermek elmenjen, sőt ha olyat tapasztálnék, azt a praedikátornak és a bírának bemondom. Hogy keresztelőre nem valami babonás vizet viszek fel, hanem tisztát, azzal a vízzel is, a melylyel már kereszteltek, se magam nem babonáskodom, se másnak nem hagyom, hogy babonáskodjék. Idegen vallású keresztanyát nem

hivok, semminemű babonát se a szülő asszony, se a gyermek körül nem cselekszem, rá nem olvasok senkire“.¹

A bábát tehát azért helyezték az egyház felügyelete alá, hogy a babona terjedését meggátolják.

Barcsa János,

h.-nánási gymn. tanár.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Apró hírek.** *As egyetemes tanügyi bizottság* ülését Antal Gábor dunántúli püspök, mint elnök, Budapestre apr. hó 4-re hívta össze. — *A debreceni ev. ref. főiskolai énekkar* a magyar irodalmi önképző-társulat közreműködésével néhai boldogemlékezetű Nagy József, Vecsey-Bruckner, Magyar-Kegyess, Kádár István, Fráter Ida és Sipos Margit alapítók emlékezetére f. hó 5-én a főiskolai énekkeremben a nagyközönség élénk érdeklődése mellett *évfordulati ünnepélyt* rendezett, a következő műsorról: I. Szakasz: Gyászének: Lindpaintnertől. Megnyitó beszéd: nt. Dr. Erdős József felügyelő tanártól. A jutalmazottak megnevezése. Kérdeztem a rózsát . . . : Thern Károlytól. Előadja a vegyeskar. Komoly szavalt: Szentiványi Sándor 1. jh.-tól. Nászkar: „Lohengrin“-ből. Wagnertől, előadja a vegyeskar. II. Szakasz: Szerelmem: Hoppe Rezsőtől, előadja az énekkar. Felolvasás: Mocsáry Miklós 3. jh.-tól Kuruc nóták: Székács Gyulától, előadja az énekkar. Vig szavalt: Rázsonyi Papp Miklós 1. jh.-tól. Bortal: Stojanovits „Ninon“ című operájából, előadja az énekkar. A zongora kíséretet játsza Jóna Kálmán 1. jh. A lendületes megnyitó beszédet lapunk tárcájában veszik olvasóink. — *Kisújszálláson* a lelkész urak közreműködésével az 1896. évben megteremtett iparos ifjúsági egyesület febr. 26-án tartott, újraalakuló közgyűlésében elnökének Barla Jenő főgymn. vallástanárt, alelnökének Nagy Péter c. emi iskolai tanítót választotta meg. Az újraalakult egyesületnek, melynek védnöksége továbbra is a helybeli lelkész urak kezén marad, főcélja: az ifjúság körében a vallásos és hazafias szellem ápolása, a szakértelem és társadalmi műveltség ébrentartása és fejlesztése. Az egyesület látszólag szépen halad előre nemes törekvésében, amennyiben a helybeli iparos és kereskedő ifjúság zöme az egyesületbe beiratkozott, annak vezetése és ügyei iránt buzgóságot tanusít!

— **Támadás lapunk ellen.** A Dunántúli Prot. Lap legközelebbi (10.) számának vezércikkében *Csizmadia Lajos* a következő epithetonokkal tiszteli meg lapunkat: „magát józan conservatívnak tartott és e miatt önmagával teljesen megelégedett s minden újabb kezdeményezésnek konokul ellenálló egyházi lap.“ Ugyan-ugyan, kedves szolgatársunk az Urban, már mire való ez a nagyhangú ítélkezés!? Higyje el, hogy mi nem tartjuk magunkat bünnélküli farizeusoknak, de azt se tesszük, hogy a lapunkban tárgyalt egyes kérdésekben meggyőződésünket öszintén ki ne nyilvánítsuk, akár tetszik az *Csizmadia Lajos* úrnak, akár nem. A tapasztalat folyton bizonyítja, hogy az egyházi életünkben felmerülő túlzásoknak kellő mederbe visszaszorítása helyes is, szükséges is. Ezen a téren szívesen maradunk inkább conservatívek, mintsem hogy Hübele Balázs módjára legyünk olyan valaminek kezdeményezői, melytől később magunk is visszariadunk. A conservatismust azonban korántsem kívánjuk a tespedésig vinni. Ezért tettünk szavá egyes elszomorító jelenségeket abban a panaszos

¹ Egyházi levéltár 18.3/I.

² I. városi jegyzőkönyv. 29) 1.

³ Acta pr. N. 1764 apr. 29.

⁴ U. o. 1763.

⁵ U. o.

⁶ U. o.

⁷ U. o.

¹ U. o. 1764 márc. 18.

eikben, mely alkalmat adott a fentebb idézett titulusok megírására. Ilyen haszontalan és szeretetlen csipkedésekkel azonban nem építjük az anyaszentegyházat és nem nyerünk meg egyetlen lelket sem. Higyje el nekünk *Csizmadia Lajos* úr, hogy mi nekünk nincs sem a *Csizmadia Lajos*, sem az ő sógora, t. i. Szabó Aladár személyisége ellen semmi kifogásunk: de akciójukat, épen közügyeink érdekében, „Nebánts virágnak“ nem tarthatjuk.

— **Felhívás az ev. ref. énekeskönyv megújítása ügyében.** Énekeskönyvünk megújításának előmunkálatait folytatni kívánom, a minélfogva fölkérem mindazokat, a kik az 1896-ik évben kibocsátott Programm alapján időközben dolgoztak: méltóztassanak munkáikat hozzám beküldeni, hogy a bírálatra elfogadható darabokból a füzetek kiadását folytathassam. Ha valakinek programra volna szüksége, értesítés folytán szívesen küldök; valamint az újabban kibocsátandó füzeteket is megküldöm minden jelentkezőnek, mert annyi számú példányt fogok nyomtatni, a mennyit az érdeklődő közönség kíván. Fölkérem különösen is ev. ref. vallású költőinket, hogy ajándékozzák meg egyházunkat, habár csak egy-két szép és becses vallásos énekkel is, mert azok a dalok, melyeket ezer és ezer templom boltozata fog visszahangozni, nem fognak kárbaveszni. A munkák küldését címemre kérem. Sátoralja-Ujhely, 1899 március 7. *Fejes István*, az ev. ref. egyetemes énekügyi bizottság elnöke.

— **Utazó missionárius kerestetik.** Az egyesült-államokbeli ref. egyház belmissiói bizottsága január havában egy utazó missionáriusi állást szervezett. Ez állással az egyháziilag még nem szervezett vidékek református lakosságának a lelki gondozása lesz összekötve. Nőtlen, ifjú embereknek, kik tapasztalatot szerezni óhajtanak, nagyon kívánatos állás. Fizetése 600 dollár, a mely a fentnevezett bizottság által negyedévenként fizetetik s az az összeg, a mely a meglátogatott vidékeken lakó testvérektől fáradsági díj és stóla címen befoly. A teljes fizetés 800—1000 dollárra tehető. A kik e nagyfontosságú, szép állást elnyerni óhajtják, kellőképen felszerelt kérvényeiket Kalassay Sándorhoz, az amerikai magyar ref. egyházmegye egyházi elnökéhez (lakik Bridgeport, Conn. 227 Pine Street) szíveskedjenek folyó év *április hó 10-ig* beküldeni. Az elválasztott missionárius úti költségre 100 dollárt kap.

— **Az új-bánovcei szeretetház** tizedik évi jelentését adta ki most *Vásárhelyi Zsigmond*, ottani missiói ref. lelkipásztor. A jelentés emelkedett érzésekkel és gondolatokkal számol be a szeretetháznak voltaképpen egész 10 évi működéséről és nagy elismeréssel emlékezik meg Keck Zsigmondról, a ki 10 év előtt a szeretetházat életre hívta. Tíz év alatt *százhusz árva és szegény gyermeket* élelmezett és nevelt föl az evangéliumi ker. vallás igazságaiban s megnyerte a dunamelléki ref. egyházkerület és az egyetemes konvent rendszeres támogatását, állandó segélyezését is. A múlt évben volt a szeretetháznak 1290 frt 82 kr bevétele és 1252 frt 20 kr kiadása. Tőkevagyon 1719 forint. E más fajú, nyelvű és vallású nép közé ekelt ev. ref. missió-egyház áldásosan működő szeretetházát ajánljuk minden hitrokonainknak és gyülekezeteinknek jóindulattal és hathatós pártfogásába!

— **Halálozás.** *Özv. Böszörményi Károlyné* szül. *Szánthó Julia* úrnőt, kiben Böszörményi Lajos nagy-szalontai ref. lelkész és egyházmegyei tanácsbíró az édes anyját, Bay József gyulavári lelkész pedig anyósát gászolja, múlt hó 20-án helyezték örök nyugalomra

Árpádon, 7 évvel ezelőtt elhunyt férje az árpádi gyülekezet érdemes lelkésze mellé. A gyászszertartás Szalontán vette kezdetét s a helybeli ref. templomban Széll Kálmán ev. ref. esperes lelkész mondott rövid, de szívhez szóló imát az elhunyt matrona koporsója felett. E szomorú alkalomra szervezkedett kántus pedig két gyönyörű éneket énekelt a gyászszertartás alatt. A temetésen részt vett Nagy-Szalonta város egész intelligens közönsége s a köznép is feltűnő nagy számmal. Majd megindult a gyászmenet Árpádra. A koporsót több, mint 30 kocsis kísérte utolsó útjára. Az árpádi ref. templomban Boros Gábor ref. lelkész mondott gyönyörű beszédet a megboldogult koporsójánál s aztán reáborult a sirhalom a drága hamvakra. Béke és áldás lengjen azok felett!

Szerkesztői üzenet.

Dr. Hajnal István, Békés. Ujfalussy Bélához és Eröss Lajoshoz intézett nagyérdékű válasza közlését, térszűke miatt, utólagos jóváhagyása reményében, csak jövő számunkban indítjuk meg. Kérjük kegyes elnözését s szíves üdvözlötünket küldjük.

N. L. F.-Bánya. Megbocsát, ha ezt a végrendeletet nem tesszük közzé. Ama botrányos és a lelkesi kart lealázó feltételell ellenségeink könnyen kiaknázhathnák ellenünk.

TARTALOM-JEGYZÉK: Egyházi állapotunk megtekintése. Balogh Ferenc. — Tárcza: Megnyitó beszéd. Dr. Erdős József. — Tanügy: Allam. Egyház. Iskola. Tendóink. Csánki Benjámin. — A református vallás éltető ereje. Vincze József. — Közéletünk: Az erdélyi püspökválasztás kérdéséhez. Nagy István. — Az erdélyi reform. püspökválasztás. Egy közgyűlési tag. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület keletében lévő egyházak történetéhez: 70. A nánási ev. ref. egyház története. Barcsa János. — Külföldiek. — Szerkesztői üzenetek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályázat.

A *debreceni* ev. ref. egyház pályázatot hirdet az *ispotályi leányiskola tanítónő állomására.*

Fizetés: Alapfizetés 400 frt; ötödéves korpótlék: 50 frt öt ízben az egyház ingyeniszolgáltatási pénztára által évnegyedes részletekben előre fizetve. A várostól lakás vagy 120 frt lakpénz és 10 köbméter tűzifa beszállítva.

Köteleesség: egy vagy két — rendkívüli esetekben több — osztálybeli leányok tanítása, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület által megállapított tanterv szerint, úgyszintén a női kézi munkák tanítása is.

Kérvényhez csatolandók: a) keresztlevel; b) lelkészi bizonyítvány, hogy pályázó férjzett, özvegy vagy hajadon-e? c) oklevél; d) időrendben esperesileg megerősített szolgálati bizonyítvány; e) legújabb keletű orvosi bizonyítvány; f) az állam vagy más hitfelekezet tanító- vagy tanítónőképzédeiben nyert oklevél mellett a vallásból és egyházi énekekből s ezek tanítási módszertanából valamelyik ev. ref. egyházkerület tanítónőt képesítő bizottságától nyert bizonyítvány, melyet, ha meg nincs, a megválasztandó tanítónő egy év alatt megszerezhet s megszerezni köteles.

A pályázati okmányok az *1899. évi július 10-én d. u. 5 óráig* nt. *Mitrovics Gyula iskolaszéki elnök* úrhoz adandók vagy küldendők be. Megválasztott az 1899. évi aug. 25-re állomását elfoglalni köteles.

As egyhástanács.